حاجی گەورەی ماقامبێژی کۆیە

عەبدولڕەقیب یووسف
(سلێمانی)

پاش ئەوەی زانیم مامۆستای مەقاماتی عێراقی خوالێخۆشبوو محەمەد قەپانچی کە لە (٢/ ٤/ ١٩٨٩)دا کۆچی دوایی کردووە، وتوویەتی لە بارەی مەقاماتەوە سوودم لە (حاجی گەورە)ی خەڵکی شاری کۆیە وەرگرتووە و بە یەکێک لە مامۆستایانی خۆمی دەزانم- زۆرم پێ خۆشبوو زانیاری لەبارەی حاجی گەورەوە کۆ بکەمەوە، تا لە (٢٤/ ٩/ ٢٠٠٣)دا دەستم کرد بە کۆکردنەوەی زانیاری لە چەند کەسێکی بەتەمەنی خەڵکی شاری کۆیە، بەتایبەتی لە کاک محەمەدی کوڕی محەمەدساڵحی کوڕی حاجی گەورە و خوشکەکەی عیفەت خانی کچی محەمەد ساڵح. یەکەم جار لە دوکانی مام خدر سابیر دیدارم کرد لەگەڵ چەند تەمەندارێک لەلای خانی مەحموود ئاغا و (بن تاقی سەری مەیدان) (وێنە ١) کە دوو شوێنی مێژوویی و کەلەپوورین و لە شاری کۆیە شاری زانا و ڕۆشنبیر و تێکۆشەر و پێشمەرگە ئازایەکان. خۆشم بە بەختەوەر دەزانم کە بایەخێکی زۆرم بە مێژوو و کەلەپووری شارستانێتی ئەم شارە داوە و سەدان وێنەی بینای کەلەپووری و نەخشونیگاری ئەم شارەم گرتووەو دیدارم بە دەنگی کۆمەڵێک لە تەمەندارەکان تۆمارکردووە و لەسەر شریتەکانی کاسێت و هەندێکیشمان بە کامیرای ڤیدیۆ کە نرخیان تەواو نابێ تۆمارکراوە، خوالێخۆشبوان میرزا محەمەد ئەمین و وەستا محەمەد ئەمینی بەننای کوڕی وەستا شاکر و عەزیز ئاغای عەبدوڵڵا ئاغای حەوێزی و محەمەدی کەریمی و حەمە شین و عەلائودینی ئاغای

وێنەی (١)

نازەنین و پزیشکی کوردەواری سەفیە خانی جەلال ئاغا و شاعیر ڕۆستەم حەوێزی و مەلا مەجیدی موفتی و کاکە سووری تاڵەبانی و چەندین کەسی دیکە و زۆر زانیاری نایابم لەبارەی ئەم شارەوە لە فەوتاندن ڕزگاری کردووە. دوور نییە لەنێو ئەو شریتانەمدا هەندێ زانیاری دیکەم لەبارەی حاجی گەورەوە هەبێ کە ئێستا کاتم نییە تەماشایان بکەم و ئەگەر ناوی حاجی گەورە لە هەندێ نووسراوی هەندێ نووسەریشدا هاتبێ و پێی نەزانم، ئەوە زانیارییەکانی خۆم دەخەمە پاڵ زانیارییەکانیان. کولتووری نەتەوەیەک وەک کاریگەرییەکی گەورەیە کە دەبێ سەدان یان هەزاران ئامێری تێدا بکەونە کار تا بەرهەمێکی باش بە ئەنجام بگات، کولتووریش دەبێ سەدان و هەزاران ڕۆشنبیر کاری تێدا بکەن تا ئەنجامی باشی هەبێت کە ئەو کارە بە چەند کەسێک ناکرێت، بەتایبەتی کەسانی کەم توانای وەک من.

کاک محەمەد و عیفەت خان دەڵێن حاجی گەورەی باپیرمان ناوی محەمەدە و کوڕی میکایل بووە و لەساڵی (١٨٥٠- ١٩٤٣) ژیاوە و حاجی گەورە باسی ژیانی خۆی لە دەفتەرێکدا نوسیبوو کە ئێستا نەماوە (حاجی عەلە)ی مامی سەرپەرشتی منداڵەکانی میکایلی برای کردووە، پێشی وتراوە حاجی گەورەی مەقامبێژ و حاجی گەورەی زۆرانباز، چونکە دەنگی زۆر خۆش بووە و مەقاماتی کوردی و عەرەبی و فارسیی زانیوە، بۆیە پێشی وتراوە (حاجی محەمەدی دەباخچی)، چونکە پیشەی دەباغی بووە و لە گەورە دەباغچییەکانی کۆیە بووە.

شایانی باسە خەڵکی کۆیە لە پیشەسازی کوردیدا چالاک بوون و لە هەموو بوارێکدا بازرگانەکانی تا شام و حەلەب چوون و هەردوو (قەیسەری کۆن) و (قەیسەری نوێ) کە نوێیەکە لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا ئاوا کراوە، هەروەها (خانی گەورە- خانی مەحموود ئاغا) بەڵگەی بازرگانێتی ئەم شارە بوون. دەباغچییەکانی کاتی حاجی گەورە ئەمانە بوون:

محەمەد ئەمینی برای حاجی گەورە و وەستا عومەری کالک دروو و حاجی ئەبووبەکری باپیری مام خدر و هەروەها قادری حاجی ڕەسووڵ و حاجی عەولاسوور (حاجی عەبدوڵڵا ڕەسووڵ قادر) و تایەر ئاغای غەفووری و کەریم چاوسوور (کەریم مستەفا- کەریمی یا ڕەیحانێ) (١)

مام خدر سابیر ئەبووبەکر قادری دەباغچی کە لەدایکبووی (١٩١٦)یە (مخابن لە هاوینی ٢٠٠٦ دا کۆچی دوایی کرد) بە منی وت زۆرجار دیومە کە حاجی گەوردە گۆرانی وتووە کە مرۆڤێکی کەڵەگەت و بەهێز و دەنگ خۆشبوو و دەچوو بۆ ئێران و کەرکووک و بەغدا و زۆر دەگەڕا و مەقاماتی فارسی و عەرەبی دەزانی، لەگەڵ مەقاماتی کوردی. شەوانەماڵەکەی وەک دیوانخانە بوو، زۆر کەس دەچوونە لای تا گوێ لە دەنگی بگرن. (بەهنەسا)ی (مەلا سەعیدی هیرانی) بە شیعری کوردی (٢) و (شاهنامە)ی (فردەوسی) فارسی بۆ خەڵکی دەخوێندەوە و منداڵ بووم لەگەڵ باوکم دەچوومە ماڵی بەشەو و هەموو جۆرە شتێکی دەخوێندەوە و تا درەنگی شەو دەماینەوە و عاجز نەدەبووین. حاجی محەمەدی برای گەورە و هەروەها (مەلا ڕەفیقی چوارچاو)یش لە دیوانخانەی حاجی گەورەدا گۆرانییان دەوت. حاجی گەورە وەک گۆرانبێژەکانی دیکە لە چایخانەی سەری مەیداندا گۆرانی وتووە کە خەڵک تێیدا (سینی و زلفانە)ی دەکرد. (٣) مام ئەحمەد عەبدوڵڵا هەمزە کە تەمەنی نزیکەی هەشتا ساڵە و کاری (پینەدۆزی)

دەکات لە هۆدەیەکی نێو بن تاقی سەری مەیداندا وتی حاجی گەورەم دیوە کە پیاوێکی بە هەیکەل و پاڵەوان و کەم وێنە بوو و دراوسێمان بوون و لەگەڵ باوکم دەچوومە ماڵی و گوێم لە دەنگی دەگرت کاتێ بە کوردی و فارسی ئاوازی دەخوێند، لەوانە (بەهنەسا) و عەبدوڵڵای برای مامۆستا (محەمەد تەوفیق وردی)ش بەهنەسای بۆ خەڵکی دەخوێند.

(حاجی مستەفای سەری مەیدان) وتی حاجی گەورە زۆرانبازی دەکرد و تا تەمەنیشی گەورە بوو هەر وەرزشی دەکرد و دەمان دیت لە (چایخانەی سەری مەیدان) مەقاماتی دەوت و هەروەها وتی (محەمەد قباغچیش لە مانگی ڕەمەزاندا هاتۆتە کۆیە و گۆرانی و مەقاماتی عەرەبی دەوت، هەروەها کاوێس ئاغا و گۆرانیبێژ (سەعید ئاغا) کە خەڵکی لای بەهدینان بوو. حاجی مستەفا لەبەر ئەوەی ساڵەها ساڵە دوکانی لەلای بن تاقەکەیە، ئیتر ناوی بووەتە (حاجی مستەفای بن تاقی سەری مەیدان) شێوەی بیناسازی ئەم بن تاقەم لە دەفتەرەکانی خۆمدا نووسیوە. دووجار ئەو بینایەی لەسەر بن تاقەکە بوو هاتووەتە ڕووخاندن کە وەک ئوتێل بەکار دەهات. لەبەرگرنگی و گرنگی مێژووی چاپخانەکەی کە وەک دەڵێن لەباتی ئێزگە و تەلەفزیۆنی ئێستا بوو پێویستە حکومەتی هەرێم ئیستملاکیان بکات.

شایانی باسە سەعید ئاغا کە لە جزیرا بوتان پێی دەڵێن (سەعید حەمێ) خەڵکی جزیرێ بوو و یەکەم دەنگخۆشێ بوو و لە گۆرانیدا مامۆستای محەمەد عارفی جزیری بوو.

خدر و ئەوانەی دیکەش وتیان چایخانەی سەری مەیدان کە بەشی باشووری ڕۆژهەڵاتە لەبن تاقەکە شوێنی گۆرانیبێژەکان بوو کە ماوەیەکی زۆر چایخانەی سەعید ئاغای ئەسعەدی حاجی محێدین بوو. (وێنە ٢) لە کاتی تۆمارکردنی زانیاری لە بارەی حاجی گەورەوە لە دوکانی مام خدرسابیر ئەبووبەکر لای بن تاقی سەری مەیدان بەڕێز مام ئەحمەد مەحموود (ئەحمەدی یاروقیایێ) کە چل و دوو ساڵە حەمبالی دەکات لە ئینحیساری تووتن لە کۆیە و شیعر و گۆرانی دەزانێ لە غەیری حاجی گەورە ناوی چەند گۆرانیبێژی دیکەی خەڵکی کۆیەی بۆمان باس کرد، هەروەها شایی زانان لەوانە مەحموودی باوکی کە ناسراو بوو بە (مەحموودی شایی) کە گۆرانیبێژیش

وێنەی (٢)

بوو و ماڵی لە (گەڕەکی بایز ئاغا) بوو وتی: یەکەم کەس بوو ڕانکوچۆغەی لەسەر کراسی لەبەر کردووە و لە ساڵی ١٩٤٦ یان ١٩٤٧ دا کۆچی دوایی کردووە. مام ئەحمەد کە خزمایەتی لەگەڵ بنەماڵەی حاجی گەورە هەیە ناوی (نووری حەلە بەغدایی) و (فاتحی قالە وەسمان)یشی هێنا کە دوو شایی زانی بەناوبانگ بوون، هەروەها ناوی (قالە کەچەڵ)ی کوڕی عەبدوڵڵای هێنا و وتی گۆرانی (شلە و خانانی) وتووە کە ئەو گۆرانییە لەو سەردەمەدا زۆر بەناوبانگ بووە لە کۆیە و ئێستا کەس لەبیری نەماوە، بەڵام بە تەسجیل هەیە. هەروەها وتی (محەمەد ئەمین عەباس)یش دەنگ خۆش بوو و گۆرانیزان بوو و بەڕێز (هۆشەنگ محەمەد ڕەسووڵ) کە برازای محەمەد ئەمین عەباسە وتی مامم غەزەل و شتی واشی دەووت و لە ١٩٩٥ دا کۆچی دوایی کردووە و دەنگی بە تۆمارکراوی هەیە و باسی ژیانی لە تەلەفزیۆندا کراوە.

مام ئەحمەد باسی (باقی مام ساڵح) و (قادری مام حوسێن)یشی کرد کە دوو گۆرانیبێژی دەنگخۆش بوون. باقی لە ١٩٩٣دا وەفاتی کردووە و مام حسێن لەم ساڵانەی پێشوودا وەفاتی کردووە کە تەمەنی لە (٨٠-٩٠) ساڵیدا بوو و باسی گۆرانیبێژ (محەمەد مەندۆ)ی کۆیەشی کرد لە گۆرانیبێژە باشەکان بووە.

هەروەها مام ئەحمەدی یاروقیایێ بە منی وت شیعر و گۆرانی دەزانم و جارێک مامە ڕووتە (عەبدولڕەحمان ڕووتە) داوای گۆرانییەکی کۆنی لە من کردووە بۆ تۆ، و گۆرانییەکەی نووسیوە و بۆ تۆی ناردووە. پێم وت ڕاست دەکەی. (٤)

بەڕێز ئەحمەد عەبدوڵڵا هەمزە وتی جارێک گۆرانیبێژی بەناوبانگ (ئەحەی ناسر) لە کوردستانی ئێرانەوە هاتە کۆیە و میوانی مەلا ڕەئووفی سەلیم ئاغای حەویزی بوو و جارێک لەوێ گۆرانی وت، حاجی گەورە بە گۆرانیبێژ (ڕەفیقی چوار چاو)ی وت خۆت بشارەوە، کە ئەحەی ناسر گۆرانییەکانی تەواو کرد وەرە و گۆرانییەکانی ئەو بڵێ وە و بڵێ ئەمانە گۆرانییەکانی منن و تۆ دزیوتە، ڕەفیقیش خۆی شاردەوە و ئەحە سێ گۆرانی وت، کە تەواو بوو هات و وتی ئەمانە گۆرانییەکانی منن و ئێستا هەر سێیان بۆتان دەڵێم و گۆرانییەکانی وت و گلەیی کرد وتی ئەحەی ناسر گۆرانییەکانی منی دزیوە و ئەحەش بە سەرسوڕماوی ما، بەڵام پاشان فێڵی خۆیان بۆ ئەحەی ناسر ئاشکرا کرد.

مام ئەحمەد دەڵێ ڕەفیق زۆر گۆرانیبێژ بوو و پێشیان وتووە (ڕەفیقی چوارچاو) چونکە دوو ژنی هەبوو. شایانی باسە ئەختەری شاعیر (ئەمین ئاغای حاجی مەلا بەکر ئاغای حەویزی)ش مەقامبێژ و ئاوازدانەرێکی گەورە بوو وەک شاعیری بەڕێز (ئەحمەد دڵزار) وتوویەتی لەو دیدارە بەنرخەی لەبارەی ژیانی دڵزاردا کە برای بەڕێز نافیع دیبەگەیی لەگەڵدا سازی داوە و لە ڕۆژنامەی (هەولێر) ژمارە (٨) و لە ژمارەیەکی دیکەشدا بلاوبۆتەوە، ژمارە (٨) لە ١٤/ ١٢/ ٢٠٠٦ دەرچووە و زۆر گۆرانیبێژی دیکەش لە کۆیە پەیدابوون وەک (سێوە) و (باکووری) و (خالد دلێر).

بەڕێز (نەریمان مەحموود) لەبارەی حاجی گەورەوە دەڵێ حاجی گەورە زۆر زیرەک بووە و زمانی فارسی و عەرەبی زانیوە و شیعری فارسی ڕاست دەکردەوە ئەگەر یەکێک بەهەڵە خوێندبای، توانایییەکی زۆری هەبووە و بەپێ چووەتە حەج. گۆرانیبێژەکان کە دەهاتنە چایخانەی سەری مەیدان و گۆرانییان دەوت. جارێک حاجی گەورەش لەوێ بووەو لەکاتی مەقام وتندا لە ناوەندی مەقامەکە ئینفیعالی کردووە و حەماسەت گرتوویەتی، ئیتر تەختە (مێز)ی چایخانەکەی بڵند کردووە و لەسەر دەستی خۆی دووجار سوڕاندوویەتی و بۆ نزیکەی سەد مەتر فڕێی داوە وەک لە باوکم و لە خەڵکم بیستووە.

دیسان بەڕێز نەریمان مەحموود دەڵێ حاجی گەورە زۆر زەوقی لە گۆرانی گۆرانیبێژەکان دەبینی کە گۆرانییان دەوت و زۆریش تووڕە دەبوو، ئەگەر هەڵەیەکیان کردبا.

دەڵێن جارێک دوو سێ گۆرانیبێژ بە شەو و نیوەشەو لەسەر ئەو کەپرانەی باخەکانی کۆیە دانیشتبوون و غەزەلی فارسیان دەووت و لە جەماعەتی حاجی گەورە بوون، وتیان چۆن حاجی گەورە بهێنینە ئێرە کە ئێستا کاتی هاتنە دەرەوەی نییە تا تەکلیفی لێ بکەین، یەکێکیان بە یەکێکی دیکەیانی وت غەزەلێک بڵێ و بە ئەنقەست وشەیەک بەهەڵە بخوێنەوە کە حاجی گوێی لێ ببێ خۆی پێڕانەگیرێ و یەکسەر دێتە ئێرە، ئیتر ئەویش غەزەلەکە بە هەڵە دەڵێ و حاجی گەورەش گوێی لێ دەبێ و لە شوێنی خۆی دەڵێ: (دەک چاوتان کوێرەبێ خوایە) و دێتە خوارەوە بۆ کنیان و دەڵێ: ئەی کوێرە بن بۆچی بەهەڵە دەخوێنن و عەزیەتی منتان دا و بەو نیوەشەوەی منتان هێنایە ئێرە؟ وتیان مام حاجی بە ئەنقەست هەڵەمان خستە غەزەلەکە تا گوێت لێ ببێ و بێیە لامان.

حاجی گەورە زەینی تیژ بوو، ئەگەر جارێک دوو شیعرێکیان بۆ خوێندبایەوە لەبەری دەکرد و جار هەبووە ڕەخنەشی لە شیعرەکەی دەگرت و ئەگەر هەڵەی تێدابا ڕاستی دەکردەوە. بەڕێز نەریمان ئەگەرچی گەنجە، بەڵام وریایە و باوکی لە دۆستە نزیکەکانی حاجی گەورە بووە و کە باسی بۆی کردووە لەبیری ماوە. کاک نەریمان لە باوکی بیستووە کە حاجی گەورە زۆر بەهێز بووە و کەس نەیتوانیوە شانی لە شانی بدات. پاڵەوانی لە ئێران و شوێنی دیکە بۆ هاتووە و کەسیان خۆی بۆ ڕانەگرتووە و دەڵێ کەسێک دووجار بەپێ بچێتە حەج و بێتەوە دەبێ چەند بەهێز بێت. شایانی باسە (وەستا ئەحمەدی هەمزە)ش وەک دەڵێن زۆر بەهێز بووە و پاڵەوان بووە و وتیان دوکانێک دەڕووخا، بەڵام وەستا ئەحمەد شانی دایەبەری و وەستاندوویەتی تا فریای دوکانەکە کەوتوون. حاجی گەورە لەگەڵ زانای گەورە مەلا عەبدوڵڵای جەلیزادە چووەتە ئێران و زۆرانبازێک زۆرانبازی لەگەڵدا کردووە و بەزاندوویەتی. مەلا عەبدوڵڵا کە باوکی مەلای گەورە (مەلا محەمەد) بووە زۆر حاجی گەورەی خۆشویستووە و زۆر چووەتە لای مەلا عەبدوڵڵا و مەقاماتی بۆی وتووە، هەروەها زۆر خۆشەویست بووە لەنێو خەڵکدا. شایانی باسە مەلا عەبدوڵڵا لەگەڵ عەبدوڵڵا پاشای قایمقامی هەولێر لەسەر داوای (عەبدولقادر پاشا کەمال)ی والی مووسڵ چووەتە ساباڵغ (مهابادی ئێستا) کە حاکمەکەی علیخان بووە،

ئەویش لە ساڵی (١٨٩٠)، یان (١٨٩١)دا. هۆی چوونەوەیان بۆ سابلاغ ئەوە بووە هەندێ عەشایری کورد ڕایان کردبوو بۆ ئێران کە نازانم کێ بوون تا بیان گەڕێننەوە بۆ شوێنی خۆیان.

مەلا عەبدوڵڵا لە سابلاغ بە ئامادەبوونی علیخان (خطاب)ێکی دینی داوە کە دانەیەکی لەلام هەیە بە دەستخەتی مەلا محەمەد ئەمینی هەوایی کە وەرم گرتووە لە خوالێخۆشبوو مەلا سەعدوڵڵای مەلا محەمەد ئەمین کە لە دەوری (١٩٩٣/٧/٥)دا مەلا سەعدوڵڵا لە بەغدا وەفاتی کردووە وەک ئامۆزای بەڕێز دکتۆر محەمەدی مەلا شەریفی هەولێری بۆ منی باس کرد. لە (١٠/ ٢/ ١٩٨٤)دا کە بۆ ماوەی دوو سەعات بیرەوەرییەکانی خوالێخۆشبوو مامۆستا مەلا شەریفی هەولێرم تۆمار کرد لەسەر شریتی کاسێت کە لە زانا و مودەڕیسەکانی هەولێر بوو وتی عەبدوڵڵا پاشای قایمقامی هەولێر باوکی سەعید بەگی ڕەواندزی بوو، واتە عەبدوڵڵا پاشای باپشتیانی، شایانی باسە کە مەلا محەمەد ئەمین هەوایی برای مامۆستا مەلا شەریف بوو.

حاجی گەورە ئەگەرچی پیشەی دەباغچێتی بوو، بەڵام بازرگانیشی دەکرد و بۆ ئەم کارە دەچووەوە بۆ مووسڵ، کەچی پاش لە سێدارەدانی شێخ عەبدولسەلامی بارزانی (لە شەوی ٢/١ کانونی یەکەم١٩١٤)دا حاجی گەورە تووڕە بوو و ئیتر نەچوو بۆ مووسڵ. کاک محەمەد کە مەوالیدی ١٩٣٠ و عیفەتی خوشکی کە موالیدی ١٩٣٢ وتیان ئەوەی هاتوچوونی حاجی گەورەی دەکرد لە خەڵکی مووسڵ ناوی مەلا عەبدولڕەحمان بوو و نامەی بازرگانێکی موسڵاوی هەبوو کە ناردبووی بۆ حاجی گەورە و تێیدا نووسیبوو (بۆچی پاش ئیعدام کردنی شێخ عەبدولسەلام پێوەندی خۆت لەگەڵمان بڕیوە و ئیتر نایەی بۆ مووسڵ). وتیان ئەم نامەیەمان داوەتە خوالێخۆشبوو (نەجیبە خان)ی کچی مەلا گەورە کە وتی ئیشم پێ هەیە و ئیتر نەیهێناوەتەوە.

حاجی گەورە هاتوچۆی (سەید ئەمین کەرکووکی)ش دەکرد کە دۆستی بوو، یان لە کەرکوک مەعمویلی بوو.

ڕۆژی (٢٠٠٦/٩/١٠) چووم بۆ دیتنی خانووی حاجی گەورە (وێنە ٣) کە دەکەوێتە کۆڵانی تەنیشتی ڕۆژئاوای قوتابخانەی حاجی قادری سەرەتایی لە کۆتایی بەشی باکوور لە شاری کۆیە، بەرامبەر (گردی شێخ

وێنەی (٣)

مستەفا)ی هنداوی، ڕووباری کۆیە کە حاجی قادری کۆیی شیعری (بەهاری کۆیە)، لەسەر ئەم گردەی داناوە وەک چەندین کەس لە خەڵکی کۆیە وەها دەڵێن، نەک لە ئیستەمبۆڵ دایناب، بەڵام ئەم قسەیە ڕاست نییە. ڕەنگە شیعرێکی دیکەی لەسەر ئەو گردە دانابێ. (وێنە ٤) (دەرگای خۆشناوان)ی شوورەی کۆیە دەکەوتە دەمی باکووری کۆڵانی خانووی حاجی گەورە و لە تەنیشتی ڕۆژئاوای ئەو قوتابخانەیە کە پێویستە ئەم دەرگایە و هەرسێ دەرگاکانی دیکەی شوورەی هەولێر زیندوو و ئاوا بکرێنەوە، وەک ئەم پێشنیارەم لە (٢٠٠٦/١٠/١٨)دا بۆ بەڕێوەبەری گشتی شوێنەوارانی کوردستان نووسیوە.

خانووەکە وەک خۆی ماوە و گۆڕانکاری تێدا نەکراوە، تەنیا لە حەوشەکەیدا نەبێت و کاک محەمەد و عیفەت تێدا دادەنیشن و پێویستە بۆ یادی ئەو بمێنێ و گۆڕانکاری تێیدا نەکرێت.

وێنەی (٤)

وێنەی (٥)

دارە میلەکانی حاجی گەورە

کاک محەمەد و عیفەت (دارەمیل)ەکانی حاجی گەورەیان پێشان دام و (وێنە ٥) وتیان وەرزش پێیان دەکرد و زۆرانبازی لەگەڵ هەندێ زۆرانبازی مووسڵ و کەرکوک و ئێران و سەردەشت کردووە.

درێژی دارەمیل (٢٦ سم)ە و (٧٥سم) خڕییەکەی سەربەتی کە ئەمە وێنەی هەردوو (میل)ەکانە (وێنەی ٦) کە پاراستوویانە و شانازی پێیانەوە دەکەن. هەروەها هەندێکی کەم لە ئەوراق و کتێبەکانی باپیریان پاراستووە، بەڵام لێیان گەڕان و نەیان دیتەوە و وتیان نووسەرێک هاتووەتەماڵمان و زانیاریمان پێی داوە و شتێکی لە ڕۆژنامەیەکدا لەبارەی بڵاوکردووەتەوە کە ناوی لەبیریان نەبوو. هەروەها وتیان ناوی ژنی حاجی گەورە زوبەیدە بووە و کچی مەلا ساڵحی مەلا مستەفا بوو کە سابوونی لە بەزی دروست دەکرد. حاجی ڕەزێکیشی هەبوو لە دێی (فەقێیان) لە باکوور و نزیک کۆیە و هاوینان دەچوو بۆ سەر ڕەزەکەی.

وێنەی (٦)

لاق شکانی حاجی گەورە

هەردوو نەوەکانی وتیان جارێک حاجی گەورە لەبەر قورسی لە کۆڵان کەوتووە و لاقێکی شکاوە و حاجی حسێنی مەنتکی و خەڵکی دێی (شیلە)ی دەشتی کۆیە کە پزیشکێکی کوردەواریی زۆر بەناوبانگ بووە لاقی چاک کردووەتەوە. (٥)

کۆچی دوایی و گۆڕی حاجی گەورە

حاجی گەورەی مەقامبێژ و بەهێز و زۆرانباز و ئەدەب دۆست لە ساڵی ١٩٤٣ و لەتەمەنی (٩٣) ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە و لە (قەبرستانی دەروێش خدر)ی بەرامبەر شار لە باکووری ڕۆژهەڵاتەوە نێژراوە، کە ئەم قەبرستانە لە هنداوی رووبارەکەیە لە ڕۆژهەڵاتەوە کاک محەمەد لەگەڵم هات تا قەبرەکەی پێشانم بدات و وێنەی بگرم، کە ئەمە وێنەیەتی (٧) کە دەکەوێتە نێو بەشی باکووری قەبرستانەکە، داوام لە کاک محەمەد کرد قەبرەکەی بە شێوەیەکی جوان هەڵبەستن و کێلی مەرمەڕی نووسراوی بۆی دانێ تا بزر نەبێت، وەک چۆن پێویستە قەبری هەموو ناودارانی کورد بپارێزێت تا بزر نەبن. داخەکەم حاجی گەورە خۆی وێنەی نییە.

پاش تەواوبوونی ئەم وتارەم لە بەرگی سێیەمی (گۆرانیبێژە نەمرەکان) ل ٤٧ دا زانیارییەکی کورتم لە بارەی حاجی گەورەوە دیت، کە گۆرانبێژ و مۆسیقاژەن باکووری لەم کتێبەیدا ئەو زانیارییەی لە بەرگی یەکەمی (مێژووی کۆیە)ی خوالێخۆشبوو مامۆستا تاهیر ئەحمەد حەوێزی وەرگرتووە کە (مەلا ئەحمەدە کۆرە)ی کۆیە باسی کردووە کە جارێک لەگەڵ گۆرانیبێژ مەلا ئەسعەدی کۆیە چووەتە ماڵی حاجی گەورە و مەلا ئەسعەد مەقامێکی وتی و هەتا تەواوی کردووە حاجی گەورە و هەر دەیگوت: «ئەوە وانابێ، وا دەبێ» واتە حاجی گەورە ڕەخنەی لێ دەگرت و بۆی ڕاست دەکردەوە.

وێنەی (٧)

مەلا ئەحمەد وتویەتی کە مەلا ئەسعەد مەقامەکەی تەواو کرد منیش (عەشرە)یەکی قورئانم خوێند و حاجی گەورە دەستی بە گریان کرد و هەر لە ڕانی خۆی دەدا و گوتم بریا نەم خوێندبا. حاجی گەورە وتی: «قورئانم چەند چاک لەبەربوو، ئێستا چاوم کوێرە بووە و چم لەبیر نەمایە»

شایانی باسە لە حەفتاکاندا دیدارێکی باشم لەگەڵ (مەلا کوڕەی مەولوود خوێن) واتە مەلا ئەحمەد تۆمارکرد لەگەڵ مەولوود خوێندنەکەشی کە هاتبووە ڕانیە.

* بەڕاستی ئەم کتێبەی مامۆستا باکووری لە مەوزوعی خۆیدا ئەوپەڕی بەنرخە و پڕە لە زانیاری زۆر و بەهادار لە بارەی گۆرانیبێژەکانەوە، باکووری وەک مامۆستایەکی گەورە و ئەوپەڕی شارەزا لەم بوارەدا ئەم کتێبەی داناوە کە گەیشتووەتە لووتکە. بەداخەوە تەنیا بەرگی سێیەمم دیوە و نازانم ئایا لە هەردوو بەرگی دیکەدا لەبارەی حاجی گەورەوە نووسیویەتی، یان نا؟ ئەم بەرگەش ئەدیبی بەتوانا و کوردپەروەر ئازاد عەبدولواحید بۆی چاپ کردووەو پێشیەوە ماندوو بووە و لە ٢٠٠٧دا بە گیانێکی کورد پەروەرانە دەرچووە، بۆیە دەڵێم کوردپەروەر چونکە دەزانم کاک ئازاد لە هەشتاکاندا لە ئاگربارانی سەردەمی ڕژێمی سەدامدا بۆ کاری کوردایەتی چەندین جار لە سلێمانییەوە چووەتە نێو شۆڕش بۆ لای دکتۆر عەلی ئیسماعیل حەقی شاوەیس لە قەرەداغ کە فەرماندەیەکی هێزی پێشمەرگەبوو، هەروەها بۆ لای شەهید عەبدوڵڵا ئاغا و دەروێش ئاغا کە لە فەرماندەی هێزی پێشمەرگە بوون.

لەبەر ئەوەی من زۆر موعجیبم بەم کتێبەی مامۆستا باکووری ئەم وتارەم کە لەلام ئازیزە پێشکەش بە مامۆستا باکووری.. دەکەم یاخوا تەمەنی درێژ بێ.

پەراوێزەکان:

(١) بەڕێز مام خدر سابیر ئەبووبەکر قادری دەباغچی بەمنی وت (دەباغخانە)ی کۆیە لەلای (کانی گەرموک) بوو لە تەنیشتی باکووری ڕۆژهەڵاتی شار و لەسەر تەنیشتی ڕۆژئاوای ڕووباری کۆیە و لە نزیک خانووەکانی شار. ئەو کانییە هاوینان وشک دەبێ، بەڵام کە باران دەبارێ ئاوێکی زۆری لێ دەردێت، وەک ئاوی کانی (حەمامۆک) لە باکووری شار کە کانی هەرە گەورەی کۆیەیە.

کاک محەمەدی نەوەی حاجی گەورە لەدایکبووی (١٩٣٠)یە وتی هەموو (سیلە)کانی دەباغخانەم دیبوو کە پێستی حەیوانیان تێدا خۆش دەکرد، سیلەکانیش بەم شێوەیە بوون:

قطعەیان دادەدڕی لە قووڵایی بەردیان بۆ دەتاشی، بەردەکانیان دەهاوێشتە ناوی لەبەر پێستەکان بۆ وەرگەڕان وەک حەوز بۆیان دروست کردبوو بە قسڵ و قوڕ، ئینجا پێستەکەیان دەخستە ناوی و ئاویان تێدەکرد بۆ وەرگەڕان و دەباغچییەکان بەلاقیان دەیان شێلا و مازوویان لێدەدا و پێستەکەیان پوختە دەکرد و هەموو شتی زیادیان لێ دەکردەوە.

(٢) لەبارەی بەهنەسا و مەلا سەعیدەوە لێکۆڵینەوەیەکم بلاوکردەوە لە گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێ ژمارە ١٠٣ و ١٠٤ ساڵی ١٩٨٤ کە پێشتریش لێکۆڵینەوەیەکم بلاوکردەوە کە لە (٣٧) لاپەڕەیەدا لە گۆڤاری کاروان- ژمارە (١٥) ساڵی ١٩٨٢دا.

(٣) مام خدر وتی یاری (سینی و زلفانێ) بە شەو لە ڕەمەزاندا دەکرا. زلف لە ئاسن بوو وەک (پیاڵە- ئیستکانی چای) لەسەر سینییەک دادەنرا، خەڵکەکە دەبنە دوو کۆمەڵ و ئەنگوستیلەیەک دەخرایە ژێر یەکێک لە دە (١٠) زلفەکە و دەیان وت: بیدۆزەرەوە. ئەوەی بیوتبایە لە ژێر ئەم زلفەیە و دۆزیبایەوە تاقمەکەی ئەو یارییەکەی دەبردەوە. شەوگاریان بەم شێوەیە بەسەر دەبرد و چایخانەی سەری مەیدان لەباتی ئێزگە و تەلەفزیۆنی ئێستا بوو.

(٤) مامە ڕووتە (ئیسماعیل ڕەسووڵ) کۆیی لە دایک بووی ١٩١٨ و لە (١٨/ ٦/ ١٩٩٣)کۆچی دوایی کرد.

مامەڕووتە ئەندامێکی کۆنی پارتی بوو و مرۆڤێکی زیرەک و وریا و خەڵک ناس و قسەزانێکی بەناوبانگ بوو لە کۆیە و ڕانیە و قەڵادزێ. لە پێش دەستپێکردنی شۆڕش لە ١١/ ٩/ ١٩٦١ دا چەند ساڵێک لای خوالێخۆشبوو عەباس ئاغای مامەند ئاغای سەرۆکی عەشیرەتی ئاکۆیان بوو و کوردایەتی دەکرد و چەندین ساڵیش پێشمەرگایەتی کردووە. پاش گەڕانەوەی بارزانی لە ڕوسیا مامە ڕووتەی کردە باوەڕ پێکراوی خۆی و لە بەغداوە دەیناردەوە بۆ کوردستان بۆ ئەم شار و ئەو شار و بۆ لای ئەم و ئەو ماندووبونی نەدەزانی وەک خۆی بۆ منی باس کردووە.

مخابن بیرەوەرییەکانی مامە ڕووتەم تۆمار نەکردووە کە خەسارەتێکی زۆر گەورە بوو، بە قەدەر بەرگە کتێبێکی گەورە زانیاری هەمەجۆر لەیادیدا هەبوو، سەد حەیف و مخابن کە ئەم جۆرە کەسانە یاداشتی خۆیان نەنووسیوە.

ئەو گۆرانییەی مامە ڕووتە بۆ منی نارد هی شایەری بەناوبانگی سەدەی نۆزدەیەم (ئەحمەد کاموسەکی)بوو کە دەبێ ئەوە بێ لە (مام ئەحمەدی یا روقیایێ) وەرگرتبێ و لە ڕۆژنامەی (هاوکاری) دا ژمارەی ڕۆژی (١٣/ ١١/ ١٩٨٣) بڵاوم کردەوە.

مام ئەحمەد هەر لەو دیدارەدا گۆرانییەکی کۆنی وت و تۆمارم کرد کە ئەمە دەقەکەیەتی:

ڕۆژێک لە ڕۆژان سەر لە سبیانێ
یارم ڕاوەستا لە زار هەیوانێ
بە دووچاوی ڕەش دەکا گریانێ
بە سنگی سپی دەکا کوتانێ
بۆچی دەگریەی بابان وێرانێ
کراسم نییە پێ بکەم سەیرانێ
ئینجا دەڵێ:
کراسم دەوێ لە پەلکی گوڵێ
شاگردی کۆیە وەستای موصڵێ
تەقڵە لێ بدا و بەندەکی بلێ
ئینجا کابرا دەڵێ:
خۆ من باڵدار نیم بە باڵان بفرم
خۆ من ناڵدار نیم هەر کێوان ببڕم
بچمە میسر و شام کراسی بکڕم
ڕۆژێ لە ڕۆژان سەر لە بەیانی
چومە بازاڕی سەرم بڵند کرد
– هەڕاج
دیتم دەلاڵێ کراس دەگێڕێ
مامەڵ بە مامەڵ:
مامەڵم لێ کڕی بە پێنج سەد زێڕی
پێنج سەدیشمان دا خەرجی باژێڕی
ئینجا دەڵێ
مزگێن مزگێن مزگێن لەبارێ
کراس هاتەوە لە پەلکی گوڵێ
ئەگەر کورتیشە تێی دەدەینەوە
ئەگەر درێژیشە تێی دەکەینەوە
نە کورت نە درێژە لەسەر پانیە
هەر قاڵب ڕێژە
ئینجا وتی:
جوابێکی بەرنەسەری سەفینی
هەتا حەوت ساڵان هیچ گیان نەهێنی
خەزێم بزر بێ و کەس نەیە بینێن
جوابێکی بەرنە حەمە ئاغای کۆیە
لەخۆی حەرام کا برنجی بەر جۆیە
خەزێم بزر بوو لەچاو هەڵۆیە
جوابێکی بەرنە میری خۆشناوان
لە خۆی حەرام کا مێوژ و دۆشاوان
خەزێم بزربوو لەبەرک چاوان
جوابێکی بەرنە میری باڵەکان
ئەوجا لەپێ کا گۆریە و کالەکان
خەزێم بزربوو لە چاو بەڵەکان

(٥) فەقێ حوسێن لە عەشیرەتی مەنتکی کۆچەر بوو و پزیشکێکی کوردەواریی گەورەبوو کە تا ئێستا ناوبانگی لە ناوچەی کۆیە و هەولێردا ماوە و نەخۆشخانەی هەبووە و لە (١٩٥٢)دا کۆچی دوایی کردووە. زانیارییەکی زۆر باشم لە بارەوە بڵاوکردەوە لە لێکۆڵینەوەکەمدا (پزیشکی لە کوردەواریدا) کە (٨٨) لاپەڕە بوو و لە گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێ ساڵی ١٩٨١ و ١٩٨٢ لە ژمارەکانی ٨٨، ٨٩، ٩٠، ٩١ و بەشی پێنجەمی بڵاوبووەوە لە گۆڤاری (بەیان) ژمارە (٩٢) دا وێنەی فەقێ حوسەینیشم لە ڕۆژنامەی (العراق) دا ژمارەی ڕۆژی ٢٦/ ٢/ ١٩٨٣ بڵاوکردەوە. لەم لێکۆڵینەوەیەمدا پزیشکی کوردەواریم بەرامبەر کردووە لەگەڵ (طب)ی ئیسلامی، وەک لە کتێبەکانی حنین بن ئیسحاق، ئەلرازی، ئیبن ئەلبەیطار، ئیبن هبل، داود الأنطاکی، ابن جزلة و هی دیکەش دا هاتووە.

لەبەر ئەمە پێشتر لێکۆڵینەوەیەکی وەها قووڵ و ورد لە پزیشکی کوردەواریدا بڵاونەبووەوە و زۆر کەسیش سوودی لەو لێکۆڵینەوەیەم وەرگرتووە.